

„Determinizmus, sloboda, zodpovednosť.“

18. konferencia Spoločnosti pre kresťansky orientovanú filozofiu v Českej a Slovenskej republike.

České Budějovice 15. – 16. 9. 2014

V dňoch 15. a 16. septembra 2014 sa konala osemnásť konferencia, ktorú usporiadala Spoločnosť pre kresťansky orientovanú filozofiu v Českej a Slovenskej republike. Účastníci sa tentoraz stretli v Českých Budějoviciach a svoje príspevky na tému „Determinizmus, sloboda, zodpovednosť“ predniesli v priestoroch Teologickej fakulty Jihočeskej univerzity. Prednášky si prišli vypočuť aj študenti fakulty, ktorí mali možnosť zapojiť sa aj do diskusií, ktoré po prednáškach nasledovali.

Po úvodných slovách Jana Samohýla (TF, Jihočeská univerzita, České Budějovice) nasledovala prvá prednáška s názvom „Genealógia morálnej zodpovednosti“, v ktorej Luboš Rojka (FF, Pontifical Gregorian University, Rím) účastníkom priblížil historický vývoj chápania pojmu „morálna zodpovednosť“ a poukázal na absenciu ucelenej teórie morálnej zodpovednosti ako dôsledok problému s jednoznačným zadefinovaním pojmu „sloboda“ aj vzhľadom na stále nové poznatky z psychológie a neurovied.

V dopoludňajšom bloku nasledovali príspevky Davida Peroutku, Petra Dvořáka a Kataríny Marínovej. David Peroutka (FF, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Ústí nad Labem) vo svojom príspevku „Racionální kompatibilismus a etika“ načrtnol takú formu kompatibilizmu, kde konanie determinované jednoznačným presvedčením intelektu nevyklučuje slobodu. Takýto kompatibilizmus podľa Peroutku „dovoľuje objasniť možnosť slobody v prípadoch etickej nutnosti (povinnosti)“.

Petr Dvořák (Cyrilometodějská TF Univerzity Palackého, Olomouc) sa vo svojej prednáške „Determinismus a princip bivalence“ zameril na neurčenosť (*indeterminacy*), konkrétne neurčenosť budúcnosti, a to v porovnaní s kvantovou neurčenosťou, ktorá by mohla odkazovať na existenciu nedeterministickej (*indeterministickej*) slobodnej vôle človeka.

V príspevku „Sloboda bez alternatívnych možností?“ Katarína Marinová (TF Trnavskej univerzity, Bratislava) predstavila prínos Harryho Frankfurta v diskusii o zlučiteľnosti slobodnej vôle a kauzálneho determinizmu, a to „Frankfurtovými príkladmi proti princípu alternatívnych možností“. Frankfurt vo svojich príkladoch konfrontoval a dodnes konfrontuje zástancov libertariánskej slobody (i nás) s otázkou, či je konajúci morálne zodpovedný aj vtedy, ak nemá možnosť konať inak. Autorka svojím príspevkom poukázala na skutočnosť, že „aj sporné príklady majú istú argumentačnú silu pri objasňovaní nášho uvažovania o kontrole, zodpovednosti a slobode“.

Popoludňajší blok príspevkov otvoril Martin Cajthaml (Cyrilometodějská TF Univerzity Palackého, Olomouc) svojou prednáškou „Otázka mravní

hodnoty emocií se zřetelom k Aristotelovi, Kantovi a von Hildebrandovi“. Kant s Aristotelom sú v istom zmysle zajedno, keď motiváciu pozitívnu emóciou nepokladajú za postačujúcu na to, aby konanie z nej vyplývajúce (nech by bolo akokoľvek dobré) malo plnú mravnú hodnotu. Kant však prisudzuje konaniu tým väčšiu mravnú hodnotu, čím viac konateľ pri presadzovaní mravného zákona premáha svoj prirodzený egoizmus. Aristoteles, naopak, pozitívnu emóciu sprevádzajúcu cnostné konanie považuje za žiaducu v zmysle znaku mravnej dokonalosti. Ako teda posudzovať tieto sprievodné emócie? Autor poukazuje na to, že von Hildebrand ponúkol dva spôsoby, ako môže byť konateľ slobodný od afektov, ktoré ním hýbu: vnútorný vedomý súhlas (sankcionovanie) a vnútorné vedomé popretie, zrieknutie sa (dezaovovanie) emócie, čím oddelil afektívnu odpoveď od jej vedomého prijatia či popretia. Autor prichádza k záveru, že emócia môže byť „legitímnym nositeľom mravnej hodnoty“: jednak ako emócia formovaná mravným habitom, jednak ako afektívna odpoveď sankcionovaná na hodnotu. Podľa Cajthamla sa teda Kant mýlil, keď tvrdil, že emócie sprevádzajúce konanie, ktoré sú iné ako „úcta k zákonu“, nemôžu mať pravú mravnú hodnotu.

Zuzana Svobodová (TF Jihočeskej univerzity, České Budějovice) vo svojom príspevku „Úkol váhání a rozhodování podle Paula Ricoeura“ predstavila prvú časť Ricoeurovho rozboru dejín rozhodovania sa (od váhania k voľbe) a spojila ju s Ricoeurovou poetickou dimenziou: „poetikou“ bytia a „poetikou“ vôle k bytiu. Na záver Svobodová naznačila možný dialóg s myslením Mauricia Blanchota o voľbe a vysilujúcom privilégii práva nevoľiť.

Po večernej svätej omši sa všetci účastníci stretli na pracovnej porade a diskutovali o plánoch, návrhoch a téme nasledujúcej konferencie.

Na druhý deň odzneli tri príspevky. Prvým bola prednáška Jakuba Sirovátka (TF Jihočeskej univerzity, České Budějovice) „Svobodná vůle a zlo. I. Kant a P. Ricoeur“. Autor sa zamerával na problém súvislosti zla a slobodnej voľby u oboch filozofov, pričom tvrdí, že napriek zdanlivému rozporu koncepcií Kanta a Ricoeura sa tieto koncepcie dopĺňajú. Kant chápe zlo ako zámerné stávanie sa proti maximám mravnosti a sebalásky (pri vedomí mravného zákona). U Ricoeura prevláda hermeneutický prístup a do popredia kladie dimenziu „neslobodnej vôle“, jej zviazanosti a pasivity, t. j. vonkajšiu stránku zla, a práve tým podľa Sirovátka predstavuje doplnenie Kantovho konceptu, takže je možné obe koncepcie interpretovať „ako komplementárne a nie jako protikladné“.

V príspevku s názvom „Slobodná vůle a zachovanie příčinné súvislosti: súčasné a hylemorfické riešenie“ Peter Fekiač (FHV Žilinskej univerzity, Žilina) najprv predstavil tri základné pozície problematiky slobodnej vôle (tvrdý a mäkký determinizmus a libertarianizmus) a potom sa pokúsil o vysvetlenie slobodnej vôle na báze hylemorfizmu. Toto riešenie je podľa neho najschodnejšie, keďže na rozdiel od súčasných riešení „nechápe vôľu ako samostatnú zložku v človeku, ale ako súčasť racionálnej zložky duše“.

Posledný príspevok konferencie s názvom „Libertariánska sloboda a nereduktívna fyzikalistická koncepcia človeka“ predniesla Mária Spišiaková

(TF Trnavskej univerzity, Bratislava). Autorka najskôr podrobne predstavila obe koncepcie a nato sa usilovala nájsť ich možný prienik, zlúčenie. Libertariánska sloboda podľa R. Clarka, ktorý (na rozdiel od tradičných prístupov) zastáva tzv. integrovanú koncepciu konateľskej príčinnosti, zahŕňa jednak príčinné pôsobenie konateľa (substancie), ako aj nedeterministické príčinné vplyvy istých mentálnych udalostí na slobodné konanie. V porovnaní s ňou nereduktívna fyzikalistická koncepcia (W. Browna a N. Murphyovej) predstavuje človeka ako „komplexný dynamický adaptačný systém“, v ktorom dochádza, na základe spätnej väzby, k neustálej zmene tohto systému ako takého (sebazapríčiňovanie). Podstata slobody potom spočíva v možnosti „sebatranscendencie“ konateľa a je predpokladom toho, aby bolo možné pokladať konanie za morálne zodpovedné. To však podľa autorky „nesplňa požiadavky libertariánskej slobodnej vôle – predovšetkým úplnú nezávislosť konateľa pri rozhodovaní a aktívnom zapríčiňovaní“.

Najbližšia konferencia na tému „Poznanie a realnosť hodnôt“ sa bude konať v septembri 2015 v Badíne. Podrobnejšie informácie sú prístupné na stránke www.krestanskafilozofia.eu.

Mgr. Magdaléna Miklušičáková
Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. Box 173
814 99 Bratislava